

TITULO SUPERIOR EN CONSERVACIÓN E RESTAURACIÓN DE BENS CULTURAIS
Escola Superior de Conservación e Restauración de BBCC de Galicia

Materia: Técnica e práctica da conservación activa e preventiva dos bens pictóricos

Departamento: Conservación e restauración de pintura

Obrigatoria da especialidade	Curso: 4º pintura	Cuadrimestral	8 ECTS
-------------------------------------	--------------------------	----------------------	---------------

Teórico-práctica

Araceli Torres Fernández
aracelitorres@edu.xunta.es

Horario: 10 horas semanais

DESCRIPCIÓN DA MATERIA

Aplicación dos sistemas e técnicas de intervención para a conservación activa e preventiva, e restauración dos bens escultóricos. Estudo de alteracións, para establecer diagnoses e propostas de tratamento. Definición dos criterios de intervención. Execución dos tratamentos de conservación-restauración propios, mediante obra real ou, ocasionalmente maquetas. Elaboración de informes.

COMPETENCIAS TRANSVERSAIS

T1	Organizar e planificar o traballo de forma eficiente e motivadora.
T2	Recoller información significativa, analizala, sintetizala e xestionala adecuadamente.
T3	Solucionar problemas e tomar decisións que respondan aos obxectivos do traballo que se realiza.
T4	Utilizar eficientemente as tecnoloxías da información e a comunicación.
T8	Desenvolver razoada e criticamente ideas e argumentos
T9	Integrarse adecuadamente en equipos multidisciplinares e en contextos culturais diversos
T13	Buscar a excelencia e a calidade na súa actividade profesional.

COMPETENCIAS XERAIS DA TITULACIÓN

X1	Contextualizar o ben cultural, entendendo o seu significado como testemuña documental para o seu respecto e transmisión.
X2	Coñecer e identificar a composición material do ben cultural e os procedementos e técnicas empregados na súa elaboración.
X4	Determinar os exames ou análises precisos e avaliar os seus resultados.
X7	Deseñar sistemas e tratamentos de conservación e restauración
X11	Acadar a capacidade de colaborar e traballar en equipo con outros profesionais, establecendo os mecanismos axeitados de comprensión e diálogo interdisciplinario.
X15	Coñecer os riscos laborais e as medidas e normas de seguridade e saúde e a súa aplicación para o restaurador, os bens culturais e o medio
X16	Avaliar a eficacia dos tratamentos realizados.

COMPETENCIAS ESPECÍFICAS DA ESPECIALIDADE DE PINTURA

EP1	Diagnosticar as alteracións dos bens pictóricos e dos seus materiais constitutivos mediante o seu exame, identificación, análise e valoración.
EP2	Decidir e executar os tratamentos máis adecuados a cada caso, poñendo en práctica os coñecementos, os criterios, os procedementos técnicos e as habilidades e destrezas adquiridas.
EP4	Planificar, documentar e facer o seguimento do proceso de conservación e restauración dos bens pictóricos, aplicando a metodoloxía de traballo pertinente.
EP5	Establecer un diálogo interdisciplinario con outros profesionais relacionados co ámbito do patrimonio cultural, especialmente no concernente ao patrimonio pictórico.
EP 8	Realizar unha análise crítica da metodoloxía, os tratamentos e os materiais empregados e avaliar a

	eficacia da intervención realizada.
EP10	Utilizar os recursos que as novas tecnoloxías facilitan para o desenvolvemento do exercicio profesional.
COMPETENCIAS ESPECÍFICAS DA MATERIA	
Coñecer a metodoloxía e léxico fundamental relacionado coas técnicas básicas de conservación-restauración	
Coñecer métodos de traballo e materiais na plástica do s. XX.	
Coñecer métodos de rexistro, documentación, estudo e análises aplicables aos bens culturais.	
Relacionar os conceptos teóricos das alteracións cos factores posibles de degradación, e identificación dos danos.	
Coñecer os produtos e metodoloxía de aplicación dos tratamentos fundamentais e máis frecuentes	
Saber esbozar e desenrolar un programa de traballo aplicado os bens culturais	
Saber elaborar un informe de conservación e restauración	

UNIDADES DIDÁCTICAS		
Unidade	Subtemas	% no total da materia
Técnicas e materiais empregados no arte contemporáneo		30 %
Factores de deterioro no arte contemporáneo		10 %
Cráterios de intervención no arte contemporáneo		20 %
Conservación indirecta no arte contemporáneo		10 %
Tratamentos de conservación directa e restauración no arte contemporáneo		20 %
Os museos de arte contemporáneo	A función dos museo na conservación das obras Casos reais e prácticos de restauración	10 %

PLANIFICACIÓN DOCENTE			
Metodoloxías	Horas aula	Horas fóra	Total
Sesións maxistras	50		50
Estudo autónomo		15	15
Traballo tutelado - elaboración de informes	10	5	15
Estudios de caso, debates e outras actividades	20		20
Traballo de laboratorio	100		100
Total	180	20	200

METODOLOXIA DOCENTE	
Metodoloxía	Descrición
Sesións maxistras	Coñecemento das bases teóricas da materia, sobre as que construír o traballo autónomo, utilizando as presentacións orais e outras ferramentas, como literatura científica e titorías didácticas.

Debates, estudos de casos e outras actividades	Charlas abertas e comentario crítico (oral ou escrito) a partir da lectura de artigos científicos, libros relacionados, novas de prensa escrita/dixital ou apuntamentos; os exercicios de comentario, reflexión e propostas de intervención serán de forma individual ou cooperativa baixo indicación docente; outras actividades como visitas externas e traballos asociados a elas.
Traballo de laboratorio	Desenvolvemento e pericia na correcta actuación de conservación e restauración das pezas intervidas.
Traballos tutelados con presentación e exposición	Realización dos informes das obras intervidas na aula durante o período da sinatura o cumprimentado correspondente da Base de datos respecto as obras tratadas, a presentación oral na aula e a cesión do traballo intelectual final ao resto do alumnado en formato pdf. Elaboración e desenrolo dun elenco de termos establecidos polo docente. Para ambos será obrigatoria a entrega documental (texto e power point de ser o caso).

SISTEMAS DE AVALIACIÓN		
Método	Criterios	% avaliación
Probas escritas	Cualificación das probas: Aplicación dos coñecementos adquiridos Corrección no desenvolvemento do exercicio Presentación do exercicio	35 %
Traballos tutelados e outras actividades orais e escritas	Calidade do traballo, da presentación oral e escrita (comentarios, reflexións, etc.): rigor técnico; grao de aplicación dos conceptos teóricos. Capacidade de reflexión e síntese para establecer conclusións. Claridade e eficacia na expresión e forma. Capacidade de estruturación. Asimilación e aplicación dos coñecementos adquiridos. Puntualidade na entrega. Colaboración, participación e interese.	20%
Intervención, resolución de problemas	Capacidade de resolución: problemas, imprevistos .. Calidade do traballo: rigor técnico; grao de aplicación dos conceptos teóricos e coñecementos Capacidade de reflexión, síntese para establecer conclusións Puntualidade na entrega	20 %
Observación sistemática a través do seguimento do traballo na aula-taller	Asistencia e puntualidade (tanto na entrada como na saída). Colaboración, participación e interese Asimilación e aplicación dos coñecementos adquiridos.	25 %

	Calidade no traballo Responsabilidade no traballo Capacidade de organización	
Total		100 %

OUTROS COMENTARIOS A AVALIACIÓN E MEDIDAS DE RECUPERACIÓN

A asistencia é necesariamente obrigatoria, debido o carácter práctico da materia e avaliarase de forma continua o progreso do proceso de aprendizaxe.

A non asistencia ás clases implicará a imposibilidade do desenvolvemento correcto da materia, repercutindo necesariamente na cualificación e na perda o dereito á avaliación que se realiza de modo continuo ao longo do curso, este proceso contempla todos os resultados acadados no traballo de clase: realización de todas as prácticas, exercicios ou traballos dentro do calendario e prazos estipulados, e nos exames propostos ao longo do curso.

Os alumnos que acumulen un número de faltas igual ou superior ao 25% do total, ou que non teñan entregado no prazo máximo estipulado dous ou máis dos traballos requiridos, non serán avaliados na convocatoria ordinaria de forma continua e terán que realizar unha proba escrita específica e outra práctica os días establecidos para a convocatoria ordinaria, sendo composta a nota da materia por: un 60% o resultado obtido en dita proba e o 40% a valoración da avaliación continua. Os traballos complementarios individuais propostos deberán en calquera caso ser presentados ó longo do curso. No caso de non superar ningunha das posibilidades terán que ser avaliados na extraordinaria.

Aqueles que non asistan as aulas, con un valor igual ou superior ao 20% do total, perderán unha parte do valor total da avaliación, ate un 40% do total, ou que non expoñan ou non faciliten ao resto da aula a presentación ou traballos correspondentes.

Aqueles que non asistan as aulas, con un valor igual ou superior ao 15% do total, perderán unha parte do valor total da avaliación, ate un 30% do total.

Aqueles que non asistan as aulas, con un valor igual ou superior ao 10% do total, perderán unha parte do valor total da avaliación, ate un 20% do total.

Aqueles que non asistan as aulas, con un valor igual ou superior ao 5% do total, perderán unha parte do valor total da avaliación, ate un 10% do total.

A avaliación ordinaria, continua ou non, poderá incluír a realización de probas específicas, ademais das probas e procedementos recollidos dentro da aplicación da avaliación continua.

No caso de perda de avaliación continua na convocatoria ordinaria por causas xustificadas, o departamento poderá establecer, unha vez estudado o caso, a posibilidade de probas alternativas.

Os alumnos que non superaran a convocatoria ordinaria, terán a posibilidade de presentarse á convocatoria extraordinaria.

De cara á avaliación extraordinaria, proxectaranse nas titorías didácticas, ou previamente na aula, os procedementos de recuperación previos, alternativos ou complementarios á proba escrita, que o alumno terá que realizar no mes de xullo, unha vez superada esta, realizará unha proba práctica.

ATENCIÓN PERSONALIZADA

Ofrecerase atención personalizada ao alumnado durante todo o curso. As titorías serán presenciais, poderán ofrecerse durante as sesións de docencia ou no despacho do profesor, tanto en horario de titoría como en outros momentos con previo acordo.

BIBLIOGRAFÍA RECOMENDADA

BIBLIOGRAFÍA BÁSICA:

. ALTHÖFER, H. *Restauración de pintura contemporánea*. Madrid: Itsmo, 2003.

- . GARCÍA FERNÁNDEZ-VILLA, S. *Los plásticos en el arte y el diseño hasta 1945: historia, tecnología, conservación e identificación*. Madrid: Facultade de BB AA de la Universidad Complutense, 2010, Obtenido de <http://eprints.ucm.es/11670/1/T32046.pdf>
- . LLAMAS PACHECO, R. *Conservar y restaurar el arte contemporáneo. Un campo abierto a la investigación*. Valencia: Editorial de la UPV, 2009.
- . LLAMAS PACHECO, R. *Arte contemporáneo y restauración. O como investigar entre lo material, lo esencial y lo simbólico*. Madrid: Editorial Tecnos, 2014.
- . MOREIRA TEIXEIRA, J. C. *La creación contemporánea de la materialidad. Los artistas y los límites en la conservación y restauración del arte contemporáneo*. Valencia: Facultade de BB AA de la Universidad politécnica de Valencia, 2009. Obtenido de <http://riunet.upv.es/bitstream/handle/10251/6301/tesisUPV3157.pdf?sequence=1>
- . RIGHI, L. *Conservar el arte contemporáneo*. Donostia -San Sebastián: Nerea, 2005.
- . ROTAECHE GONZÁLEZ DE UBIETA, M. *Conservación y restauración de materiales contemporáneos y nuevas tecnologías*. Madrid: Patrimonio Cultural. Editorial Síntesis, 2011.
- . SCICOLONE, G.C. *Restauración de la pintura contemporánea*. Hondarribia – Guipúzcoa: Nerea, 2002.
- . SHASSHOVA, Y. *Conservation of plastics. Materials science, degradation and preservation*. Amsterdam: Elsevier, 2008.

BIBLIOGRAFÍA COMPLEMENTARIA:

- . CTSeurope. *Catálogo generale*. Roma: CTS, 2014. Obtenido de: http://www.ctseurope.com/pdf/Catalogo_2014.pdf
- . Stem. *Catálogo de productos*. Badalona: Stem, 2014. Obtenido de: <http://www.stem-museos.com/productes/resources/pdfs/stem-es.pdf>
- . *Conservación de Arte Contemporáneo. 13ª Jornada*. Madrid: Ministerio de Educación Cultura y Deporte, Grupo Español de Conservación y Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, 2012.
- . *Conservación de Arte Contemporáneo. 12ª Jornada*. Madrid: Ministerio de Educación Cultura, Grupo Español de Conservación y Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, 2011.
- . *Conservación de Arte Contemporáneo. 11ª Jornada*. Madrid: Ministerio de Educación Cultura, Grupo Español de Conservación y Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, 2010.
- . *Conservación de Arte Contemporáneo. 10ª Jornada*. Madrid: Ministerio de Educación Cultura, Grupo Español de Conservación y Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, 2009.
- . *Conservación de Arte Contemporáneo. 12ª Jornada*. Madrid: Ministerio de Educación Cultura, Grupo Español de Conservación y Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, 2011.
- . KRAMER KOELLER, G. *Tratado de la previsión del papel y de la conservación de bibliotecas y archivos*. Tomo I. Madrid: Dirección general de archivos y bibliotecas, 1973.
- . KRAMER KOELLER, G. *Tratado de la previsión del papel y de la conservación de bibliotecas y archivos*. Tomo II. Madrid: Dirección general de archivos y bibliotecas, 1973.
- . LORD, J. *Retrato de Giacometti*. Madrid: La balsa de la Medusa. Antonio Machado Libros, 2005.
- . M. REILLY, J. *Care and identification of 9th Century Photographic Prints*. Unitet States of America: Kodak Publication, 1986.
- . MAYER, R. *Materiales y técnicas del arte*. Madrid: Hermann Blume, 1988.
- . TACÓN CLAVAÍN, J. *La restauración en libros y documentos. Técnicas de intervención*. 2009.
- . TACÓN CLAVAÍN, J. *Soportes y técnicas documentales. Causas de su deterioro*. Madrid: Ollero y Ramos, 2011.
- . QUYE, A y WILLIAMSON, C. *Plastic. Collecting and Conserving*. Cambridge: NMS Publishing limited, 1999.
- . RODRÍGUEZ LASO, M. D. *El soporte de papel y sus técnicas. Degradación y conservación preventiva*. Gipuzkoa: Servicio editorial de la Universidad del País Vasco, 1999.
- . *Reflexiones sobre conservación de alfombras y tapices. Jornadas celebradas durante los días 19, 20 y 21 de octubre de 2006 en el Instituto del Patrimonio Cultural de España y el Museo Nacional de Artes decorativas*. Madrid: Ministerio de Educación Cultura, 2010.
- . VV AA. *Ciencia para los restauradores. Materiales, limpieza, adhesivos y recubrimientos*. London: Archetype Publications, 2012.
- . *VII Reunión de Arte Contemporáneo Grupo Español del International Institute of Conservation*. Madrid: Ministerio de Educación Cultura, Grupo Español de Conservación y Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, 2006.
- . *VI Reunión de Arte Contemporáneo Grupo Español del International Institute of Conservation*. Madrid: Ministerio de

Educación Cultura, Grupo Español de Conservación y Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, 2005.
. VIGNOTE PEÑA, S y MARTÍNEZ ROJAS, I. *Tecnología de la madera*. Madrid: Ediciones Mundi-Prensa, 2005.
. VILLARQUIDE JEVENOIS, A. *Restauración e conservación de pintura sobre tea. Alteracións, materiais e tratamentos*. Ourense: Normal Edicións de Arte, 2001.
. VILLARQUIDE JEVENOIS, A. *A pintura sobre tea. Historiografía, técnicas e materiais*. Sada: Edicións do castro, 1999.

OBSERVACIÓNS

. Na plataforma didáctica moodle poderán consultarse materiais didácticos, documentación como: artigos de crítica e científicos, as bases dos traballos de elaboración obrigatoria. A mesma plataforma será a empregada para a entrega dos traballos.
. A biblioteca da Escola conta con material bibliográfico específico sobre os contidos da materia, e con a maioría da bibliografía recomendada.